

Jože
Snoj

Govorim, odkar se zavedam

Jezik je ubesedeno (samo)zavedanje. To trditev postavljam, ker mi izkušnja govori, da ni zavestnega duševnega stanja, ki se v trenutku, ko prihaja v zavest, ne bi samooznačilo ali vsaj poskušalo samooznačiti z besedo — hote ali nehote, nemo ali na glas.

Da se določenega stanja zavemo, zadostuje navsezadnje že samo vzklik ali prva najnedoločnejša ugotovitev, kot, na primer: nekaj mi je, nekaj se z menoj dogaja.

S skrajnje meje spomina in, vzporedno, s skrajnje izpostavljenega spoznavnostnega razgledišča ne morem razločiti, kaj je bilo v meni prej: zavest sama po sebi ali beseda, se pravi, jezik. Z gotovostjo lahko trdim le: govorim, odkar se zavedam.

Obrnjene trditve: zavedam se, odkar govorim, moja lastna izkušnjska resnica že ne bi mogla več brez dvomov sprejeti. Po zaslugi kontinuitete izročila, ki je prva in najbistvenejša posledica zavestnega medsebojnega komuniciranja med ljudmi in ki na tem planetu edino ljudem povzroča občutenje zgodovinskega časa in socialnega prostora, s čimer jih bogati, pa tudi bremeni, saj jih časno razmejuje v brezčasno zamejenem (žival, na primer, je v časnem omejena, nezavedna, zato ne more imeti ne problema preteklosti oziroma izvora ne prihodnosti oziroma izteka) — mi je bilo sporočeno, da sem izgovarjal besede že v časih, do katerih ne seže moj spomin. Med mojim zavedanjem in mojo prvo besedo je potemtakem filter pozabljenja.

S tem in tu pa se začenja nespoznavni, skrivnostno vabljeni splet med mojim jazom in njegovim samozavednim izrazilom, ki je beseda, organizirana v jezik moje materinščine.

Je beseda, se pravi, zmožnost pojmovnega razmišljanja v kateremkoli, človeku danem jeziku, konstituirala mojo zavest?

Je moja zavest z zmožnostjo, da prek telesnih čutov komunicira v kateremkoli, človeku danem okolju, konstituirala besedo?

Je beseda tisto nekaj, kar se me zaveda? Sem jaz tisto nekaj, ki se zaveda besede? Je to dvojno zavedanje hkratno in obojestransko?

Je beseda vdrla vame ali sem jaz vdrl v besedo? Sva hkrati vdrla drug v drugega?

Kakorkoli obračam in postavljam ta razmerja, vedno se mi zavest — beseda oziroma beseda — zavest izkazujeta hkrati v meni in zunaj mene, kot nekaj meni imanentno lastnega in hkrati kot nekaj, kar si je mene od zunaj in od znotraj navzen izbralo za svojo spojitev-razdružitev, razdružitev-spojitev.

Po tej poti razmišljanja ne pridem dlje. S tem pa nisem dejal, da nisem prišel nikamor. Dokopal sem se do občutenja zavednega in nezavednega, do tiste meje med njima, kjer se je, lahko predvidevam, nekoč nekje, zame in za druge, v meni in v drugih, v nas in zunaj nas opravila in se opravlja nedoganljiva medsebojna osvetlitev besede in zavesti, zavesti in besede.

Osvetljena pa sta, si kličem v pomoč kot apriorni model neko subjektivno čutnonazorno predstavo, samo njuna stična konca: oddaljeni del besede ostaja v temi in oddaljeni del zavesti prav tako.

Preostaneta mi potemtakem dve možnosti: da se spoznavavsko navdušujem nad morda vrojenim, morda pridobljenim verovanjem, po katerem je v začetku bila Beseda, ali pa s primerno skepsno nad ontološko nerazločljivo naravo ubesedene zavesti, se pravi jezika, prisluškujem sporočilom, ki jih v dogovorjeni in ustaljeni pojmovni svet našega mišljenja z območja zavednega in nezavednega, določljivega in nedoločljivega, dojemljivega in nedojemljivega prinaša beseda, nenehno prihajajoča od tam in vedno znova vračajoča se tja.

Mislim, da počnem oboje, da bolj ali manj zavestno počnemo to vsi misleči in v določenem jeziku med seboj komunicirajoči ljudje in da toliko siloviteje, občutljiveje in tvornejše počnejo to vsi, katerim je jezik orodje in snov umetniškega besednega oblikovanja in izpovedovanja.

Ta lastnost besede in z besedami organiziranega jezika, pa naj gledamo nanjo spoznavavsko ali agnosticistično, je nasploh vir in pogoj življenja jezika, njegove leksikalno in sintaktično-gramaticalno določljive ter modalno in emocionalno vsevdilj določujoče se dinamike njegove rasti in izpopolnjevanja, njegove vedno znova preverjajoče in potrjujoče se funkcionalnosti, skratka, njegovega obstoja in razvoja med ljudmi določenega časa in določenega prostora. Stopnja navdihnjenosti, nadarjenosti in zavestne izrabe te lastnosti besede pa pri posameznih besednih ustvarjalcih še posebej določa stopnjo umetniške vrednosti njihovega jezika.

Iz vsega tega obrisno in na kratko povedanega sledi, da mi poetična beseda pomeni besedo z meje zavednega in nezavednega, da zanjo le tam vidim edino resnično in pravo možnost, da se bo napolnila z novimi večpovednimi in boljše povedanimi in z novimi, izrazitejšimi in izraznejšimi čustvenimi močmi in da je prva in največja izpovedovalčeva dolžnost, da ji tja brez obzirov in pridržkov sledi.

Kako to more in zmore storiti, je seveda stvar njegovih osebnih zmožnosti, pa tudi možnosti, boljše, miselne, čustvene in oblikovne prodornosti slogovnoidejne usmeritve, kateri se je zapisal in katero soustvarja. Stopnjevanje teh zmožnosti in možnosti stopnjuje vsakokratno avantgardnost teh iskanj. Zunaj teh nagibov in namenov je vsaka avantgardnost laž, bolj ali manj prozorno in temu primerno obstojno slepilo.

Česar v jeziku ni, tega — logično — tudi v besedni umetnini ne more biti. In narobe: kar v jeziku obstaja — razvidno, v zasnovi ali slutenjsko, po pomenski ali oblikovni plati, ki sta soobstojni in součinkujoči —, lahko obstaja tudi v jezikovni umetnini. Edini pogoj za take vpeljave, od najrazličnejše usmerjenih destrukcij do vulgarizmov, je izpovedno oblikovna utemeljenost določenega prijema in rabe. Vsi drugi nagibi in nameni takih poskusov na območju umetniškega v jeziku so neumetniški, na območju splošno jezikovnega pa slejkoprej nerazumni.

Tak je najsplošnejši načelni obrazec mojega občutenja in dojetanja besede, ki je edini pravi dom mojega jaza, in posebej pesniške besede, ki je tek in iztek, nenehni in samoobstojni krogotok njegovih slutenj, in še posebej

slovenščine, ki je neovrgljiva, srcu ljuba danost mojega človeškega imena. Raba pesniške besede v posameznih vrstah in zvrsteh besedne umetnosti ima sicer svoje posebne zakonitosti in zahteve, o katerih bi bilo tudi mogoče posebej in podrobneje razmišljati, izpovedanih načelnih pogledov pa v bistvenem ne spreminja.

Svoboda pesniške besede je zvezana z izpovedjo in lepoto, ki ju prinaša. Svoboda izpovedi in lepote je zvezana s pesniško besedo, ki ju omogoča. Svoboda in zvezanost sta tudi v umetnosti nerazdružljivi.

Jezik je samo eden med komunikacijskimi sistemi

Saša
Vegri

Med vsemi vprašanji, ki bi jih o jeziku želela sodobnost osvetliti, se mi kaže jezik sam kot sistem, ki naj bi omogočal sporočanje in sprejemanje sporočil, najbolj zanimiv.

Jezik je samo eden med komunikacijskimi sistemi v civilizaciji in ga nedvoumno ustvarjamo in uporabljamo ljudje. Teoretično se ga polasti vsak opismenjen posameznik s tem, ko razpozna abecedo in zaporedje besednih vrst. Zato je težko reči, da so vse zapisane tekste v jezikovnem sistemu, ki jih UDK vrstilci razvrstijo glede na vsebino v numerično shemo od 0 do 9, ustvarjali pisatelji in normative tega jezika določili jezikoslovci. Tega se najbolj jasno zavedamo ob prebiranju kakega strokovnega teksta (sociologije, filozofije, fizike, politike itd.), saj ti teksti nimajo samo svoje lastne terminologije, pač pa imajo tudi lastno sintakso. Jezik, ki ga uporablja pesnik ali pisatelj, je samo eden med jeziki, čeprav znotraj istega jezika. Res je, da imata fizik in pisatelj v izhodiščni točki, ko se odločita vsak za svojo »stroko«, do neke stopnje enako »jezikovno kulturo«, vendar se njuna uporaba te osnove bistveno spremeni, ko kasneje pri delu poskušata kar se da natančno prenesti svoje sporočilo v jezikovni zapis. Fizik bo uporabil vse izrazne možnosti (števila, simbole, formule), ki jih ima fizika kot stroka, in ga bo oblikovanje stavkov in besednega zaporedja zanimalo samo do te mere, da bo logično povezoval simbolne znake fizike. Pisatelj in pesnik, ki nimata simbolnih znakov svoje stroke, ker nimata dokončno določene stroke, uporabljata jezik kot simbol in stroko v literarnem sporočilu. S tem mislim, da je oblikovanje pesnikovih in pisateljevih sporočil veliko bolj vezano na ostale komunikacijske sisteme zunaj jezika (vizualne, čutne). Tako nastaja jezik literarnega besedila iz spleta vseh najrazličnejših informacij, ki pa se realizira v jeziku kot edinem možnem komunikacijskem sistemu. Pomensko uporablja pesnik v svojem besedilu